

**Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir ve Çevresinde Okullaşma
Faaliyetleri (1923-1928)**
**Schooling Activities in and Around Izmir in the First Years of the
Republic (1923-1928)**

Songül Yılmaz Derin

Bağımsız araştırmacı

ORCID ID: 0000-0002-2721-1989

ÖZET

Tanzimat ile başlayan eğitimde modernleşme çalışmaları mali yetersizlikler, yetişmiş eğitim kadrosunun azlığı ve dünya savaşından dolayı sekteye uğramıştır. I. Dünya Savaşının hemen ardından Mondros mütarekesi ile Anadolu'da işgaller başlamıştır. Millî Mücadele döneminin simge haline gelen İzmir ve çevresi eğitim alanında yaşanan gelişmeler ile diğer vilayetlere örnek teşkil etmesi adına ayrı bir öneme sahip olmuştur. 1923-1928 yılları arasını kapsayan Cumhuriyetin ilk 5 yılında İzmir ve çevresindeki okullaşma oranları çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. İzmir ve çevresindeki ilkokullar, orta okullar, liseler, muallim mektepleri, mesleki ve teknik eğitim mekteplerinin sayıları ve oranları verilerek okullaşma adına kat edilen mesafe ifade edilmeye çalışılmıştır. İzmir ve çevresinin milli mücadele yıllarında işgale uğraması her alanda olduğu gibi eğitim anlanın da büyük tahribatlara neden olmuştur. Millî Mücadelenin kazanılması ve Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlıdan devralınan eğitim mirası çağdaştırılarak geliştirilmeye çalışılmıştır. 1923-1928 yılları arasında mevcut kurumlar tamir edilmiş, yeni eğitim kurumları açılarak muallim görevlendirmeleri gerçekleştirilmiştir. Örgün eğitime çok önem verilmiş ilkokul, ortaokul, lise ve muallim mekteplerinin bölge geneline yaygınlaşması için büyük çaba sarf edilmiştir. Milli ve merkezi eğitim gerçekleştirilmek eğitim politikası haline gelmiştir. 1923-1928 yılları arsında gösterilen gayret ile İzmir ve çevresinde uygulanan eğitim politikaları ve eğitim yatırımlarının ürünlerini arşivde bulunan 1931-1932 Eğitim Öğretim yılına ait Maarif haritasında da görebilmemiz mümkündür. 1923-1928 yılları arasını kapsayan beş yıllık dönemde İzmir ve çevresinin eğitim faaliyetleri ve okullaşma oranları verilerek gelinen nokta tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma yapılırken Cumhuriyet Arşiv verileri, İstatistik mecmualar ve telif eserler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Tarihi, İzmir ve Çevresi Eğitim, Okullaşma Oranları

ABSTRACT

The modernization efforts in education, which started with the Tanzimat, were interrupted due to financial inadequacies, the scarcity of trained education staff and the world war. Immediately after the First World War, invasions began in Anatolia with the Armistice of Mudros. İzmir and its surroundings, which became the symbol of the National Struggle period, had a special importance in terms of setting an example for other provinces with the developments in the field of education. The schooling rates in İzmir and its surroundings in the first 5 years of the Republic, covering the years 1923-1928, constitute the subject of our study. The number and rates of primary schools, secondary schools, high schools, teacher schools, vocational and technical education schools in İzmir and its surroundings have been tried to express the distance covered in the name of schooling. The occupation of İzmir and its surroundings during the years of national struggle, which prepared the foundation of the period that constitutes our study subject, caused great destruction in education as in every field. With the victory of the National Struggle and the proclamation of the Republic, the

educational legacy inherited from the Ottoman Empire was tried to be modernized and developed. Between 1923-1928, existing institutions were repaired, new educational institutions were opened and teacher assignments were realized. Great effort was made to spread primary, secondary, high school and teacher schools throughout the region, where formal education was given great importance. Realizing national and central education has become an education policy. It is possible to see the products of the education policies and education investments implemented in Izmir and its surroundings with the effort made between the years 1923-1928, on the Educational Map of the 1931-1932 Education Year in the archive. In the five-year period between 1923-1928, the educational activities and schooling rates of İzmir and its surroundings were given and the point reached was tried to be determined. While the study was conducted, the data of the Republic Archive, Statistics magazines and copyrighted works were examined.

Keywords: History of Education, Education of İzmir and Its Surroundings, Schooling Rates.

1. GİRİŞ

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti batının teknolojik üstünlüğünü kabul ederek batılılaşma çabası içerine girmiştir. Devletin kurtuluşu sadece askeri ve siyasi alanda yapılan yenileşme ile gerçekleşmeyeceği anlaşılmış kültürel ve toplumsal yapıda da yenileşmenin gerekli olduğu görülmüştür (Akyüz, 2016, s.143). Osmanlı aydınları kurtuluşun ancak iyi bir eğitim ile gerçekleşebileceği gerçeği üzerinde durmuşlardır (Kurttaş, 2019, s.399-411).

Sanayileşme ile başlayan bilgiyle donatılmış birey ihtiyacı eğitimsel reformasyonlara vesile olmuştur. Tanzimat Döneminde bütün alanlarda başlayan modernleşme çalışmaları eğitimde de kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin yetiştirmek istediği devlete sadık bireyler için sosyal disiplini sağlayan ve modern anlayışa sahip mektepler kurulmaya çalışılmıştır (Somel, 2009, s. 11).

Osmanlı vilayetlerinde bir taraftan modern mektepler kurulurken diğer yandan da klasik anlayış ile medrese eğitimi devam etmiştir. II. Mahmut döneminde askeri eğitim dışında mülki ve idari alanlarda batı tarzında eğitim kurumları açılmıştır (K. Vural, 2013, s.224, 228, 233). Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Meşrutiyet hareketleri toplumsal olarak sancılı geçen yenileşme dönemlerini kapsamıştır. Türk eğitim tarihinde II. Abdülhamid devri eğitimsel atılımların yaşandığı en önemli dönemlerden biridir. Bu dönemde Osmanlı vilayetlerinin çoğunda Maarif Meclisleri açılarak vilayetlere maarif hizmetleri devlet eliyle götürülmüş ve eğitim merkezileştirilmek istenmiştir. Bu dönemde pek çok modern mektep açılmış müfredat değişimleri, eğitimsel imar faaliyetleri, eğitim kademelerindeki hiyerarşik yapılanma ve gelişmesi gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte eğitim milli bir kimliğe dönüşmüştür (Şahin & Tokdemir, 2011, s.853). 1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayınlanması ile idari ve teşkilat yapısında pek çok yenileşme gerçekleşmiştir. Bu nizamname ile eğitimde denetim ve kontrol devlet eliyle gerçekleşerek merkezileşmiştir. 15 Ekim 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ile ibtidai ve rüşdiye mektepleri bir çatı altında toplanmıştır (Demirel, 2012, s. 524). Oldukça kısıtlı olan mali imkanlar ile eğitimde modernleşme çalışmaları yürütülürken patlak veren dünya savaşından mekteplerin çoğu kapanmış talebelerin bir kısmı silah altına alınmış eğitim faaliyetleri büyük zarara uğramıştır. Dünya savaşının bitmesi ve işgalci güçlerin Anadolu topraklarında işgallere başlaması ile eğitimde yeni bir dönem başlamıştır.

Millî mücadelenin en zorlu şartlarda devam ederken 1921 yılında Ankara'da Maarif Kongresi toplanarak eğitimi ile ilgili kararlar alınmış ve eğitimin aksamaması için çaba sarf edilmiştir.

Bu kongrede Türk Kültürünün esasları da belirlenmiştir (Demirel, 2012, s. 524). Kongrede Mustafa Kemal'in de üzerinde durduğu Milli Maarif kavramı benimsenmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri' (1989), s. 19-20). Yapılacak çalışmaların dayanağı olarak Milli eğitimin esasları üzerinde durulmuştur (Ergün,1982, s. 33). 430 sayılı 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak eğitimde birlik sağlamak hedeflenmiştir. Yüzyıllardır eğitim veren medreseler kapanmış ve mektepli medreseli ayrımı ortadan kalkmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanununun Birinci Maddesi bütün eğitim kurumlarının birleştirilmesi, İkinci Maddesi Medreselerin kapatılması, Üçüncü Madde Şerriye ve Evkaf Vekaletine ait olan bütçesinin Maarif Bütçesine aktarılması, Dördüncü Madde İlahiyat Fakültesinin açılması ve dini vazifeleri yerine getirmek için ihtiyaç duyulan memurların yetişmesi için ayrı mekteplerin açılması, Beşinci madde Milli Mücadele süresince askeri rüştiye ve idadilerin bütçeleri maarif vekaletine bağlanması, orduya tabi olan yapı orduda devam etmesi ibaresi yer almış, Müzeyyel maddede ise askeri lise bütçeleri Müdafai Milliye Vekaletine devrolunması kararı alınmıştır (Maarifle İlgili Kanunlar I., 1940, s. 14-15).

Müfredat çalışmalarını gerçekleştirebilmek için 1923- 1924 ve 1926 yıllarında Heyet-i İlmiyeler gerçekleşmiştir (Akyüz, 2016, s. 464). Önemli eğitimcilerden görüşler alınarak eğitim politikaları belirlenmek istenmiş ve bu toplantıların her yıl yapılması öngörülmüşse de Heyet-i İlmiye toplantıları toplam 3 tane yapılabilmektedir.

9 Ağustos 1923 tarihinde ilk Heyet-i İlmiye toplantısında encümen konusu, altı komisyonun oluşturulması, İlköğretim hakkında kanun teklifi ve dini eğitim konuları görüşülmüştür. İlköğretim Kanunu hazırlanmış ve din dersleri ile ilgili programlar yenilenmiştir (Güzel, 1987, s. 337-356; Öz 2014, Sayı: 29).

22 Nisan 1924 yılında ikinci Heyet-i İlmiye toplantısında İlköğretim, ortaöğretim ve muallim mekteplerinin süreleri, ders kitapları ile ilgili kararlar alınmıştır. Toplantıda muallim okulları beş yıla çıkarılmış ve müfredat değişikliğine gidilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Öztürk, 1990, s.141; Öz, 2014, s. 132).

27 Aralık 1925'te üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısında bütçe kullanımı, meslek liselerinin ve muallim mekteplerinin belli bir merkezde bir araya getirilmesi doğrultusunda karar alınmıştır (Öztürk ,1990). Son Hayet-i İlmiye toplantısı gereğince 8 Ocak 1926'da Milli Talim ve Terbiye dairesinin kurulma kararı alınıp 22 Mart 1926 tarihinde 798 sayılı Maarif Teşkilatına dair kanun kapsamında kurulmuştur (Dağlı, 2003,16 Mart 2007, s. 165-169; Yavaş, 2003).

Eğitimde yaşanan bütün gelişmeler aşağıda verilen Cumhuriyetin ilk yıllarındaki mektep, muallim, talebe ve bütçe oranlarındaki artış oranları ile eğitim politikasında ne denli başarılı olduğunu gözler önüne sermektedir. 1923-1924 Eğitim öğretim yılında bütün vilayetlerdeki mektep, muallim, talebe ve bütçe sayı ve oranları;

1923-1924 eğitim öğretim yılında 5.062 mektep, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %26 artarak 6.386'ya çıkmıştır.

1923-1924 eğitim öğretim yılında 12.437 muallim, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %61 artarak 20.061'e çıkmıştır.

1923-1924 eğitim öğretim yılında 358.548 talebe, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %126 artarak 810.199'a yükselmiştir.

1923-1924 eğitim öğretim yılında 20.298.302 sarfiyat, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %22 artarak 24.819.165'e yükselmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat

Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7: Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939 s. 14).

2. İZMİR VE ÇEVRESİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Osmanlının tüm vilayetlerinde olduğu gibi İzmir ve çevresinde modern esaslar ile eğitim veren kurumlar açılmaya başlanmıştır. 1858 yılında İzmir Rüştüyesi 54 talebe ile eğitime başlamıştır. Kısa sürede Kuşadası, Çeşme Ödemiş, Bergama, Urla, Menemen, Seferihisar, Bayındır, Tire ve Foça'da rüşdiyeler açılmıştır. Ayrıca İzmir İnas Rüştüyesi de Karşıyaka'da eğitime başlamıştır. 1873 yılında Teslihiye Mektebi İzmir'in ilk iptidaiye mektebi olarak eğitime başlamıştır. Ayrıca İzmir'de iptidaiye düzeyde eğitim veren Namazgah İnas İptidai Mektebi, Hamidiye Mektebi, İttihat ve Terakki Mektebi, Natırzade Mektebi, Sahiliye Mektebi, Namazgah Zuhur Mektebi, Mecidiye İnas Mektebi, Terakki İnas Mektebi, Selanikzade Mektebi, Gayret Zuhur Mektebi, Numune Mektebi iptidaiye düzeydeki mekteplerden bazılarıdır. İzmir'de ilk idadi mektebi ise 1886 yılında 164 talebe ile açılmıştır. 1898 yılında yatılıya çevirilerek çevre illerdeki talebelere de hizmet vermiştir. 15 Kasım 1915 yılında İzmir İnas İdadi Mektebi 180 talebe ile eğitime başlamıştır. 1868 yılında Sultani mektebi açılmıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal olunca İzmir'deki bütün eğitim kurumları Yunan birlikleri tarafından el konulmuştur. İzmir'in işgali ile sekteye uğrayan eğitim işgalin bitmesi ile hemen eğitime başlanmıştır (K. Vural, 2013, s. 224, 228, 233).

Kurtuluştan kuruluşa geçerken İzmir'de yıkılan Yunan idaresi yerine Türk idaresi oluşturma kapsamında İzmir Maarif Müdürlüğüne Vasıf (Çınar) Bey atanmıştır. Vasıf Bey'in müdürlüğü döneminde en önemli problem mesarif-i mecbur adıyla alınan maarif vergisindeki dengesizlik en önemli mesele olmuştur. Daha sonra maarif idaresine Hüseyin Nazım Bey atanmıştır. Cumhuriyetin ilan edildiği dönemdeki İzmir Maarif İdaresi Tedrisat Müfettişliği, Muhasebe Katipliği, Sicil Katibi, Evrak Kayıt Memurluğu, Kalem katipliğinden oluşmuş idari yapısı oldukça az sayı ile göreve başlamıştır (Tutsak, 2015, s. 354). Daha sonraki süreçte kadro sayısı artmış hem de çeşitlenmiştir. Maarif vergileri ile eğitimdeki eksiklikler kapatılmaya çalışılmış ve eğitim için gelir tesis edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitiminin kanun ile şekillendiği yıl 1926 yılı olmuştur. 22 Mart 1926 yılında çıkarılan 789 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile maarif yapısı hem ilmi hem de idari anlamında yeniden bir yapılanma içerisine girmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları (BKK), 5360). 1922-1923 yılında İzmir'de 42 ilk mektep açılmıştır. Bina sıkıntısı sebebiyle birçok talebe açıkta kalmıştır. 1924-1925 Eğitim Öğretim yılında İzmir'de yeni mekteplerin ivedilikle açılması gerekmiştir. 1927-1928 eğitim öğretim yılında gelindiğinde İzmir'de mektep sayısı 237'ye ulaşmıştır (K. Vural, 2013, s.224, 228, 233). Bu doğrultuda aşağıda İzmir ve çevresindeki eğitim kademeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 29 Haziran 1928'de Maarif Eminlikleri ile İzmir ve Çevresi 12 bölgeye ayrılarak faaliyet göstermişlerdir. Bu doğrultuda İzmir Bölgesi: İzmir, Aydın, Saruhan, Menteşe, Denizli, Balıkesir şehirlerini içine almıştır. (Kuşçi, 2021, s.45).

2.1. İzmir ve Çevresi İlk Mektepleri

Eğitimin temel kademesini oluşturan ilk mekteplerin açılması ve yaygınlaşmasına ayrı bir önem verilmiştir. Bu doğrultuda İzmir ve çevresinde ilk mekteplerin daha iyi eğitim verebilmesi için 10 mıntıka belirlenerek Maarif eminliklerinin denetimine tabi tutulmuştur. Aşağıda arşiv kayıtlarında yer alan oranlardaki artış yüzdeleri eğitimdeki çabanın sayısal açıklaması olarak görülmektedir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında ilk mektep adedi 4894, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %25 artarak 6.123'e yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında ilk mektep muallim adedi 10.238, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %44 artarak 14.698'e yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında talebe miktarı 341.941, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %110 artarak 711.728'e yükselmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7: Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939 s. 14). Bu artışın nedenlerinin doğru anlaşılması adına Ege bölgesinde ilk mekteplerin 1936-1937 eğitim öğretim yılına ilişkin verilerinin detaylı incelenmesi yerinde olacaktır. Ege Bölgesinin İlk mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. 1936-1937 Eğitim-Öğretim yılına gelindiğinde Ege Bölgesinin İlk mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri;

Ege Bölgesi	İlk Mektep	Muallim Adedi	Talebe Adedi
İzmir	364	1043	51.625
Manisa	166	410	21.940
Afyon	137	260	14.861
Denizli	124	245	14.462
Aydın	100	261	13.387
Kütahya	118	251	13.358
Muğla	110	215	11.524
Tüm İller Yekün	6.123	14.698	711.728

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Bütün vilayetlerdeki 6.123 adet olan ilk mektep sayısının 1.119 adeti ege bölgesine aittir. Yaklaşık olarak tüm vilayetlerdeki mekteplerin 1/6 denk gelmektedir. Bütün vilayetlerdeki 14.698 muallimin sayısının 2.685'i bütün vilayetlerdeki 711.728 talebe sayısının 141.157'si ege bölgesine aittir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim zincirinin başlangıcını oluşturan ilk mekteplerin sayılarında büyük artış yaşanmıştır. Üst kademelerdeki eğitimin başarısı, niteliği ve oranı alt kademelere bağlı olmasından kaynaklı olduğu için büyük yatırımlar yapılmış olup eğitim politikasının bir ürünü olarak değerlendirilmektedir.

2.2. İzmir ve Çevresi Orta Mektepleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim zincirinin ikinci halkasını oluşturan orta mekteplerde yüzde bine yakın talebe miktarı artmıştır. İlk kademe kadar büyük atılımlar olamamışsa da ikinci olarak en büyük yatırımlar bu kademeye aittir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30/56/17-20/07/1932). Aşağıda arşiv kayıtlarında yer alan oranlardaki artış yüzdeleri eğitimdeki orta mektepler adına gösterilen çabanın sayısal açıklaması olarak görülmektedir.

1923-1924 Eğitim öğretim yılında orta mektep adedi 72, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %74 artarak 125'e yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim öğretim yılında orta mektep muallimleri 796, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %233 artarak 2648'e yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim öğretim yılında orta mektep talebe miktarı 5.905'ten, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %966 artarak 62936'ya yükselmiştir. Ayrıca 1932-1933 ders yılı gereğince Orta ve Lise mekteplerinin nerelerde ihtiyaç duyulduğu tespit çalışması yapılmış olup Ödemiş, Milas, Bilecik kazalarında 23986 numaralı karar gereğince orta mekteplerin açılmasına karar verilmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30/56/17-20/07/1932).

Yukarıda verilen mektep, muallim ve talebe artış nedenlerinin doğru anlaşılması adına Ege bölgesinde orta mekteplerin 1936-1937 eğitim öğretim yılına ilişkin verilerinin detaylı incelenmesi yerinde olacaktır. Ege Bölgesinin Orta mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. 1936-1937 yılına gelindiğinde Orta mekteplerin Ege bölgesindeki sayıları, muallim miktarları ve talebe adetlerinin dağılımları

Ege Bölgesi iller	Orta Mektep	Muallim Adedi	Talebe Adedi
İzmir	6	176	2.652
Manisa	2	39	1.020
Aydın	2	24	780
Muğla	2	27	527
Kütahya	2	26	509
Tüm İller Yekün	125	2.509	37.905

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Bütün vilayetlerdeki 125 orta mektebin 14'ü, 2.509 muallimden 292'si, 37.905 talebeden 5.488'i ege bölgesine aittir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim yatırımlarının en büyük payı ilk ve orta kademeye ait olduğu yukarıdaki sayılardan anlaşılmaktadır.

2.3 İzmir ve Çevresi Lise Mektepleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında yüksek öğretim öncesindeki son kademe olan liselerin talebe sayılarında büyük bir artış görülmüştür. Aşağıda arşiv kayıtlarında yer alan oranlardaki artış yüzdeleri eğitimdeki lise kademesi için gösterilen çabanın sayısal açıklaması olarak değerlendirilmektedir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında lise mektebi 23'ten, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %196 artarak 68'e yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında lise muallimleri 513'ten, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %105 artarak 1050'ye yükselmiştir.

1923-1924 Eğitim Öğretim yılında lise talebe miktarı 1241'den, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %1311 artarak 17514'e yükselmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7: Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939 s. 14). Bu artışın nedenlerinin doğru anlaşılması adına Ege bölgesinde bulunan liselerin 1936-1937 eğitim öğretim yılına ait verilerin detaylı incelenmesi yerinde olacaktır. Ege Bölgesinin lise mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. 1936-1937 yılına gelindiğinde lise mekteplerinin Ege Bölgesindeki sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri;

Ege Bölgesi iller	Lise	Muallim Adedi	Talebe Adedi
İzmir	6	68	3.594
Kütahya	1	11	387
Manisa	2	39	1.020
Denizli	1	13	1.048
Afyon	1	15	768
Tüm İller Yekün	68	1.050	40.793

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Bütün vilayetlerdeki 68 tane olan lisenin 11'i, 1050 olan muallimin 146'sı, 40.793 adet olan talebenin 6.817'si Ege bölgesine aittir. Bu sayı yaklaşık 1/6'ta denke gelmektedir. Diğer kademelere göre sayılar daha az olsa da yüksek eğitim öncesindeki son kademe için gayret gösterilmişse de zaman ve birikim olan ilerlemenin önemi karşımıza çıkmaktadır.

2.4 İzmir ve Çevresi Muallim Mektepleri

Eğitim politikalarının uygulayıcısı olan muallimlerin yetiştirilme problemi Cumhuriyetin eğitim politikalarının başında yer almıştır. Eğitimin üç temel ayağından birini teşkil eden muallimlerin yetiştirilme meselesi Cumhuriyetin önem verdiği eğitim konularından birisini oluşturmuştur. Osmanlıdan devr alınan eğitimdeki en önemli sıkıntı yeterliliğe sahip muallim azlığı görülmüş bu doğrultuda 1927 yılında Maarif Eminliği Kongresinde Batı Anadolu'da acil ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kararların başında muallim ihtiyacına binaen muallimliği cazip hale getirip mevcudu fazla olan muallim mektepleri açılması yönünde karar alınmıştır (Tutsak, 2002, s. 258).

1923-1924 eğitim öğretim yılında Muallim mektebi 20 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %35 azalarak 13'e düşmüştür.

1923-1924 eğitim öğretim yılında Muallim muallimi 325 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %27 azalarak 236'ya düşmüştür

1923-1924 eğitim öğretim yılında Muallim mektebi talebesi 2528 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %17 artarak 2949'a yükselmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7: Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939 s. 14). Yukarıda Eğitimin içerisinde muallim ihtiyacını gideren muallim mekteplerinde muallim miktarının azalmasına rağmen talebe sayısında %17'lik bir artmış görülmüştür. Bu artışın nedenlerinin doğru anlaşılması adına Ege bölgesinde Muallim mekteplerine ait 1936-1937 eğitim öğretim yılına ilişkin verilerinin detaylı incelenmesi yerinde olacaktır. Ege Bölgesinin Muallim mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. 1936-1937 yılına gelindiğinde Muallim mekteplerinin Ege bölgesindeki sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri;

Ege Bölgesi iller	Muallim Mektebi	Muallim Adedi	Talebe Adedi
İzmir	1	19	693
Tüm İller Yekün	11	236	4.701

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Bütün vilayetlerdeki 11 tane olan muallim mektebinden 1'i, 236 muallimden 19, 4.701 talebeden 693'ünün Ege bölgesinde olduğu görülmektedir. Muallim mekteplerindeki sayıların yeterli düzeyde olamaması sebebiyle yapılan kongreler neticesinde alınan kararlar hayata geçirilmeye çalışılmıştır. 1930 yılına gelindiğinde toplam 4 tane bulunan İzmir ve çevresindeki Muallim Mektebinde 65 muallimin 1035 talebeye eğitim verdiği görülmektedir (Anadolu Gazetesi, 22 Nisan 1930).

2.5 İzmir ve Çevresi Mesleki ve Teknik Eğitim Mektepleri

Mesleki eğitim sosyoekonomik yönden ülkenin gelişimini sağladığı için meslek eğitimine ayrı bir önem verilmiştir. İzmir işgali sırasında İzmir Sanat Mektebinin kapatılarak talebeler Darüleytem'e gönderilmiştir. İşgalin ardından bu uygulama kabul görmüş Darüleytamın ilk kısmını bitiren yetim çocuklar Sanayi Mektebine alınmıştır. 1922-1923 Eğitim Öğretim yılında 3 sınıf ile başlayan mektepte 199 talebeye eğitim verilmiştir.

1923-1924 eğitim öğretim yılında Teknik Eğitim Mektebi 44 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %9 azalarak 40'a düşmüştür.

1923-1924 eğitim öğretim yılında Teknik Eğitim Mektebi muallimi 258 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran %145 artarak 633'e çıkmıştır.

1923-1924 eğitim öğretim yılında Teknik Eğitim Mektebi talebesi 4019 iken, 1936-1937 eğitim öğretim yılında bu oran % 62 artarak 6.528'e yükselmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7: Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Maarif 1937-1938 İstatistiği, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939 s. 14).

Talebeler 10 sanayi dalında eğitime başlamışlardır. 1923 yılında mektep vilayete devredilmiştir. 1927 yılına kadar vilayet bünyesinde eğitime devam eden mektep 1927 yılında Maarif Vekaletine bağlanmıştır. 1931 yılında masrafları İzmir Vilayet bütçesinden karşılanmış ve daha sonra bölge sanat mektebine dönüşmüşlerdir. Yukarıda verilen artış nedenlerinin doğru anlaşılması adına Ege bölgesinde mesleki ve teknik mekteplerin 1936-1937 eğitim öğretim yılına ilişkin verilerinin detaylı incelenmesi yerinde olacaktır. Ege Bölgesinin Orta mekteplerin sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri Tablo 5'te verilmiştir.

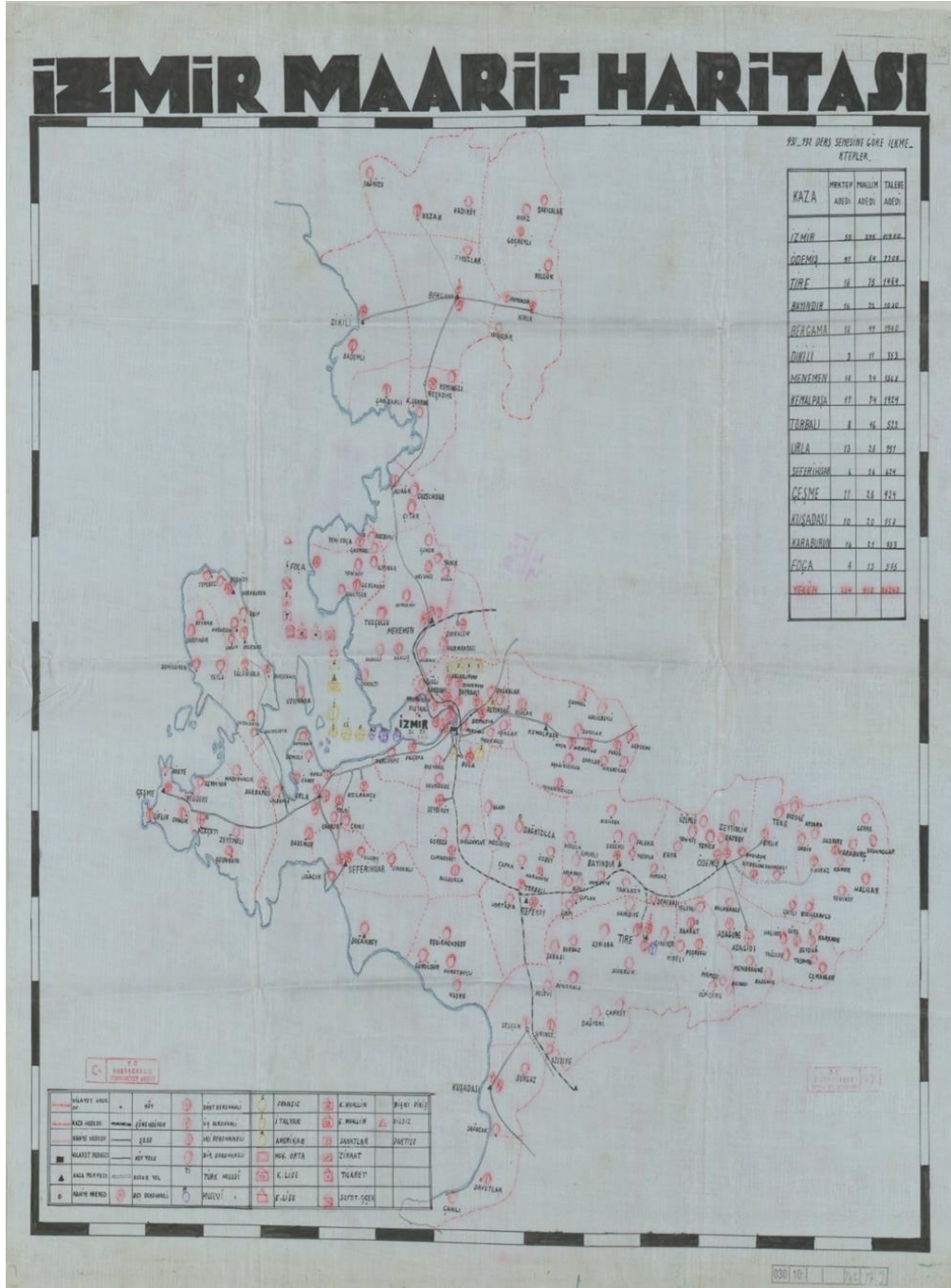
Tablo 5. 1936-1937 yılına gelindiğinde Muallim mekteplerinin Ege bölgesindeki sayıları, muallim miktarları ve talebe adetleri;

Ege Bölgesi iller	Teknik Eğitim Mektep	Muallim Adedi	Talebe Adedi
İzmir	5	82	942
Aydın	1	19	214
Tüm İller Yekün	40	633	6.528

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Bütün vilayetlerdeki 40 tane olan Teknik Eğitim Mektebinden 6'sı, 633 tane olan muallimden 101'i, 6.528 talebeden 1.156'sı Ege bölgesine aittir. Aşağıdaki verilere göre mektep sayısı düşmüşse de hem muallim hem de talebe sayısının artmış olması eğitim niteliğinin arttığını göstermektedir. Ekonomik yatırımların bel kemiği olan teknik ve mesleki mekteplerin geliştirilmesi için ayrı bir gayret gösterilmiştir. Çalışma konusu olan 1923-1928 yılları arasındaki eğitimsel faaliyetlerin neticesinde aşağıdaki Cumhurbaşkanlığı arşiv verilerinde yer alan İzmir Maarif Haritası 1931-1932 Eğitim-Öğretim Yılına ait tüm kademlerdeki mektep sayıları Resim 1'de verilmiştir.

Resim 1. 1931-1932 Eğitim Öğretim Yılı İzmir Maarif Haritası

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0)-142/17/3 E:39.

Resim 1’de Cumhuriyetin ilk yıllarından araştırma konumuz olan 1923-1928 yıllarını da içine alan İzmir ve çevresindeki eğitim uygulamaları sonucunda 1931 yılında en yüksek orana sahip İzmir merkez kazada 55 mektep, 295 muallim, 11.950 talebe; toplamda ise 254 mektep, 710 muallim, 26.240 talebenin mevcut bulunduğu görülmektedir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0). 142/17/3. Ek: 39).

Cumhuriyetin ilanından günümüze ulaşan İzmir’deki eğitim yapılarına bakıldığında ise Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi (Propaganda Koleji/Lazarist Okulu) Fransız, Atatürk Lisesi (Rum Merkez Kız Okulu) ve Namık Kemal Lisesi (Rum Evangelik Okulu) Rum, Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi (Mekteb-i Sultani/Mekteb-i Sanayi), Karşıyaka İmam Hatip Ortaokulu (İzmir Dârümuallimâtı) ve Kız Lisesi ise Müslüman okulları mevcut bulunmaktadır (Şimşek Özel, 2018, s. V-389).

3. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Anadol’unun Avrupa’ya açılan ticari kapısı olan İzmir tarihin bütün dönemleri boyunca önemli bir konumda yer almıştır. Millî Mücadelenin en kanlı savaşlarının yaşandığı İzmir’de işgal güçleri karşısında halkın bilinçlendirilme çalışmaları daha çok mektepler vasıtasıyla yürütülmeye çalışılmıştır. İşgal döneminde mali sıkıntılar, göçler, mektep binalarının konaklama amacıyla kullanılması, Yunan kuvvetlerinin Müslüman mekteplerine karşı tavrı gibi sebeplerden dolayı İzmir’de eğitim büyük oranda sekteye uğramıştır. Millî mücadele yıllarında halkın bilinçlendirilerek topyekûn mücadele vermesindeki bilincin geniş halk kitlelerine ulaşmasının yolu olarak eğitim kurumları görülmüştür. Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile 9 Eylül’de düşman işgalinden kurtulan İzmir kurtuluştan kuruluşa geçmiştir (Tutsak, 2015, s. 339). Cumhuriyetin ilanı ile kuruluş felsefesi doğrultusunda bir yapılanma süreci içerisine girilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile insanları ortak değerler etrafında birleştirebilmek ulusal eğitim sistemi ile mümkün olacağı üzerine politika geliştirilmiştir. 3 Mart 1924 yılında ilan edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile milli ve merkezi öğretim programı oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk 5 yılında eğitim yatırımları bütün kademelerde vücut bulurken topyekûn bir kalkınma hedeflenmiştir.

Eğitim ve kültür politikaları ile milli bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Toplumsal gelişmişlik ve kalkınma düzeyinin yükselmesi yolu eğitilmiş bireyleri yetiştirmek olarak görüldüğünden büyük bir eğitim seferberliği yaşanmıştır. Böylece yaşanan eğitim seferberliğinde toplumun vatandaşa dönüşebilmesi eğitim sürecini zorunlu ve merkezi bir yapıya büründürmüştür. Verilen istatistik oranlar dönemin eğitim anlayışı, yapısı ile ilgili değerli bilgiler sunmaktadır. İzmir ve çevresinde Cumhuriyet döneminin odak noktası olan ilk ve orta öğretim kurumlarının üzerine yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Muallim eksikliklerinin giderilmesi için muallim mekteplerinin ve maarif idari yapısının geliştirilmesi için kararlar alınarak uygulanmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde her türlü olumsuzluğa rağmen eğitim ve öğretim faaliyetlerinde önemli kararlar alınarak uygulanmış İzmir ve çevresinde okullaşma oranı ile başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışma araştırmacılara Millî mücadelenin simgesi olan İzmir ve çevresindeki eğitimsel gelişmeler ve okullaşma oranları değerlendirilerek eğitim tarihi çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyüz Y. (2016). 'Türk Eğitim Tarihi', Pegem Yayıncılık.
- Dağlı R. Ç. (2003). 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi. Talim ve Terbiye Kurulunun Türk Eğitimindeki Rolü ve Etkileri Formu (16 Mart 2007)'. Kültür Üniversitesi Yayınları. İstanbul. s. 165-169;
- Demirel, F. (2012). 'Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi sürecinde Hiyerarşi', Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(2), Bursa: Uludağ Üniversitesi yayınları.
- Ergün M. (1982). 'Atatürk Devri Türk Eğitimi', Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ergin O. (1977), 'Türkiye Maarif Tarihi', cilt:1, s. 464.
- Güzel A. (1987). 'İlk Heyet-i İlmiye çalışmaları, Alınan Kararlar ve Dini Tedrisat', Erciyes Üniversitesi İlahiyat Dergisi. 4. S. 337-356;
- K. Vural M. (2013). 'Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Eğitim'. İzmir Kent Ansiklopedisi. İzmir. S.224, 228, 233.
- Kurtdaş M. Ç. (2019). 'Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Brokrasinin Rolü', Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 29(1). S.399-411.
- Kuşçi A. (2021). 'Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)'. İksad Yayınevi. Ankara. s.45.
- 'Maarifle İlgili Kanunlar I', (1940), T.C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası: İstanbul. s. 14-15.
- Somel S. A. (2009). 'Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi', İletişim Yayınları. İstanbul. s. 11.
- Şahin M.ve Tokdemir A. (2011). 'II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde yaşanan gelişmeler'. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Sayı:9-4. (S.853).
- Öz A. (2014). 'Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Milli Eğitim Şuralarında Dini Eğitim'. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Dergisi. Cilt: XVI. Sayı: 29.
- Öztürk V. (1990). 'Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Şuralarında Din eğitimi ve Öğretimi ile ilgili Alınan Kararlar ve Değerlendirilmesi'. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Şimşek Özel H. (2018). 'Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Eğitim Yapıları'. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Ankara. s. V-389.
- Tutsak S. (2015). 'İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Eğitim (1919-1933)'. Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. s. 339.
- Tutsak S. (2002). 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)'. T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları. 2892. Ankara. s. 258.
- Yavaş C. (2003). 'Heyet-i İlmiye ve Milli Eğitim Şuralarında Din Eğitimi'. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

DİĞER KAYNAKLAR

CBA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları (BKK), 5360.

CBA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü 030.10.0.0/24.138.7.

CBA. Fon Kodu: 30/56/17-20/07/1932.

CBA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0). 142/17/3.
Ek: 39.

CBA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.04.1939.030.01/90.559.2.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1989). Cilt:1 Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Maarif 1937-1938 İstatistiği, Başvekalet Umumi Direktörlüğü, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939.